# HRVATSKI PRAVOPIS

O hrvatskome pravopisu lege artis raspravlja se, odprilike, stoljeće i pol. To, za jezikoslovlje marginalno, no za vanjsku fizionomiju jezika prevažno pitanje razvlači se i u hrvatskoj javnosti raspaljuje nevjerojatne strasti poglavito zbog političke dimenzije koja prati pravopisne promjene, te simboličko-nacionalne oznake koju je, silom povijesti, poprimila pravopisna problematika. S tim u svezi valja navesti nekoliko pristupnih pripomenaka:

1.1. hrvatski i srpski jezici konačno su se standardizirali tijekom 19. stoljeća, oba- iako na različite načine- u ozračju panslavenske ideologije i ideologema južnoslavenske uzajamnosti. Ta vrjemenska izmjera i «bratstvojedinstvujušča» južnoslavenska ideologija su, jednako kao, a i možda i više od štokavske narječne osnovice obaju jezika, dovele do pravopisnih srazova, sukoba i pokušaja ujednake dvaju pravopisnih tradicija, jer je trjebalo ostvarivati, svim sredstvima, proklamaciju iz Bečkoga «dogovora» iz 1850: «Jedan narod jednu književnost treba da ima» ! To, što se nije radilo o jednom narodu, a ni o jednoj književnosti- to gore po jezike.

1.2. hrvatski je jezik, za razliku od srpskoga, povijesni jezik, tj. jezik natopljen povijesti svoga nastajanja i oblikovanja. U njem nema radikalnih rezova kao što bijaše onaj Vuka Karadžića u srpskom; također, u njem su pohranjene značajke po kojima se razlikuje od srpskoga: povijest jezika kao instrumenta pismenosti i književnosti, njegova tronarječnost i prožimanje te tronarječnosti u gradnji idioma i, kao možda najvažnija razlučnica, jezični purizam rasplamsavši se u 19. stoljeću, no vukući korijen još iz doba renesansne regionalne dubrovačke književnosti (kao što je ilustrirao akademik Katičić na primjeru pogrješaka u Zlatarićevu prijevodu Tassovoga «Aminte»). U pravopisu se to odražava u pokušaju dijela hrvatskih jezikoslovaca da njeka pravopisna rješenja svjesno «naslone» na primjere iz djela hrvatske književnosti i filologije iz 16. i 17. stoljeća, kao i u ilustracijama iz hrvatske pismenosti stare 10 stoljeća koja bi- mišljenje je pravopisnih polemičara-trjebala poslužiti kao završni udarac u afirmaciji jednih i potiskivanju drugih pravopisnih rješidaba. Srpska filologija, razvidno je, nema takav polemički aparat ni stil argumentacije: za nju sve počinje od Vuka i narodne pjesme koju je ovaj zabilježio.

1.3. suvrjemene pravopisne polemike posljedak su svađa i nesuglasica oko oblika književnoga jezika što su se radikalizirale u hrvatskoj javnosti u šezdesetima i sedamdesetima godinama 19. stoljeća, a koje su se manifestirale u

sukobu pristaša Zagrebačke škole i drugoga naraštaja tzv. hrvatskih vukovaca ili daničićevaca. Jedno od najučenijih djela o hrvatskome pravopisu, «Naš pravopis» Vatroslava Jagića, objelodanjeno je 1864. i tu bismo godinu, ili desetljeće, mogli uzeti kao polaznicu modernih rasprava o hrvatskome pravopisu. Naravno, hrvatska je pravopisna i slovopisna problematika daleko starija: u njoj nalazimo djela poput Đamanjićevog (1639.), Gajeva (1830.) , Starčevićevoga protivljenja «organičkom» zagrebačkom (ilirskom) pravopisu i «rogatim» i «osedlanim» slovima (1847.) - no, ta djela po svojoj tematici spadaju u predpovijest modernih raspri o pravopisu jer su njihove prijepornice odavno prihvaćena slovopisna rješenja ili izrazi koje više nitko ne dovodi u pitanje.

## ARGUMENTI I PRIMJEDBE O NARAVI HRVATSKOGA PRAVOPISA

2.1. U pravopisnim se polemikama o hrvatskome pravopisu uglavnom suprotstavljaju dva načela: fonološko (izgovorno, fonemsko, «fonetičko», glasovno, zvučno) i morfonološko (morfemsko, morfološko, morfofonološko, tvorbeno, kori(j)ensko, «etimološko»). Mi ćemo rabiti pojmove izgovorno i tvorbeno načelo. Nakon radoblja prevlasti pretežito tvorbenoga pravopisa, koji je dominirao u hrvatskoj pismenosti do kraja devedesetih godina 19. stoljeća, izgovorno, propisano «Hrvatskim pravopisom» Ivana Broza iz 1892., postaje, stjecajem mješavine društvenih, nacionalnoideoloških i političkih okolnosti, prevladavajuće načelo hrvatskoga pravopisanja-uz kratak prijekid u doba NDH, 1941./1942.-1945.- do danas.

2.2. Budući da je izgovorni pravopis- uz praktički nikakav odpor- nametnula madžaronsko-khuenovska vlast, a njegovi su oblikovatelji i promicatelji bili jugounitarnom ideologijom zadojeni jezikoslovci, taj je pravopis, u očima nekih (valja reći manjine) hrvatskih kulturnih djelatnika (p)ostao simbol nasilja nad hrvatskim jezikom i savijanja i uguravanja hrvatštine u jezik što ga je stilizirao srpski filolog, etnograf i ideolog Vuk Karadžić, a koji bijaše oblikovateljem moderne velikosrpske ideologije s dalekosežnim pretenzijama na hrvatsku jezičnu i općekulturnu baštinu. U tom je mentalnom sklopu izgovorni pravopis izjednačen sa «srpskim» (pače, oktroiranjem «vukovskoga» jezika koji je dobio ekskluzivno srpsku i velikosrpsku ekspanzionističku boju), a tvorbeni s izvorno «hrvatskim» jezikom (iako je izgovorno načelo nazočno, pa i prevladavajuće u predpreporodnoj, napose uzornoj dubrovačkoj hrvatskoj književnosti, a sam su hrvatski tvorbeni pravopis njegovi tvorci (Bogoslav Šulek, Adolfo Veber Tkalčević) «opravdavali» panslavenskim i općejužnoslavenskim ideološkim obrascima).

2.3. Hrvatski je jezik u više od stotinu godina i u svojoj vanjskoj fizionomiji polučio gipku postojanost/elastičnu stabilnost što je odlika standardnih jezika; na njemu (kao i ostalim standardnim jezicima) opstoji nacionalna civilizacija na svim poljima života (pravo, mediji tiskani i elektronski, vojska, beletristika, školstvo na svim razinama,..), pa je stoga nepotrjeban (i nemoguć) radikalniji zahvat u jezičnu materiju na bilo kojem polju, uključiv i pravopisno. To znači da je odklon od pravopisnih propisa danih u službenim hrvatskim pravopisima (Babić-Finka-Moguš: Hrvatski pravopis, 1994.; Babić-Ham: Hrvatski školski pravopis, 2005.) moguć jedino u vrlo malim postotcima- recimo 3% ili 5%, no nikako u 20 ili 30% pravopisnih pravila.

2.4. Sama je dilema «izgovorni ili tvorbeni» (ili, po starom, emocijama nabijenom ideologemu: «fonetički ili etimologički», «zvučni ili kori(j)enski») jednostavno- bespredmetna. Hrvatska je dopreporodna pravopisna tradicija bogata ilustracijama i jednoga i drugoga načela, a uzev ju kao polazište pravi je zadatak zapravo jednostavan: dotjerati postojeći pravopis do veće funkcionalnosti i logičnosti koja ne će ići na uštrb izražajnosti i «povijesnosti».

2.5. Njekoliko je argumenata i silnica moguće navesti kod dopune pravopisnih pravila:

a) bilo bi dobro da pravopis odslikava cjelokupnu hrvatsku pismenost u zadnjih desetak stoljeća, na sva tri narječja i tri pisma (glagoljica, bosančica/hrvatska ćirilica, latinica). Iako je dosta urađeno na tekstološkoj obradbi hrvatske jezične baštine, a imamo i fundamentalno-iako tezično-djelo Tome Maretića: «Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima», 1889. (pokriva razdoblje od 1495. do 1835.)- svakomu je razumnomu jasno da takav pristup ne vodi nikamo. Naime, u hrvatskoj pisanoj riječi nalazimo podkrjepu za bilo koju tezu ili protutezu. Sva su rješenja, bilo ona na crti tvorbenog, bilo izgovornog pravopisa, prisutna i dobro zastupljena u korpusu hrvatske pismenosti i književnosti. Dapače, lucidna primjedba Vatroslava Jagića, izrečena o Maretićevoj «Istoriji» i dalje stoji: auktor je, po Jagiću, pokušao cjelokupnu hrvatsku latiničnu pismenost od 15. do 19. stoljeća prikazati kao borbu između izgovornog i tvorbenog («fonetičkog» i «etimologičkog») načela, dok u stvarnosti to uopće nije bilo pitanje koje je postojalo u svijesti hrvatskih pisaca i leksikografa. Oprjeka «izgovorni»-«tvorbeni» nametnula se tek u drugoj polovici 19. stoljeća kao jedna od razlikovnica među dvjema školama koje su se borile za konačnu stilizaciju hrvatskoga književnoga jezika: Zagrebačke škole i vukovaca/daničićevaca (obje, uostalom, natopljene južnoslavenskom i općeslavenskom ideologijom), pa je projiciranje onodobnih filoloških borbi na profil pisanja njekog štokavskog pisca iz Bosne u 17. stoljeću ili kajkavskog u 18. stoljeću ahistorijski i nebulozno. Sužavanje pak na korpus istaknutijih autora (Marulić, Držić, Kašić, Gundulić, Kačić) ništa bitno ne bi promijenilo- jedino bi

donijelo nove dvojbe o tom koga uključiti u kanon. No, iako ne postoji jednoznačnost, jasan je smjer: hrvatski je pravopis povijesno sklop tvorbenog i izgovornog u kojem s razvitkom svjetovne književnosti sve više dominira izgovorni.

b) svaki je pravopis kompromis. Nemoguće je propisati pravopisna pravila bez izuzetaka- kojih trjeba biti što manje, ali će ih uvijek biti. Ortografija nije aritmetika.

c) pravopis mora biti funkcionalan, no funkcionalnost ne smije poništiti «estetski dojam», a kod flektivnih jezika kao što je hrvatski dobro je očuvati tvorbenu prozirnost u mjeri u kojoj je to moguće uzev u obzir glasovne promjene (npr., nemoguće je pisati listje, bratja ili grozdje)

d) ne postoji jednostavno pravilo koje bi bilo dobro ustanoviti kao pravopisno načelo. Vrlo okvirno, moglo bi se reći: «Piši za um, obazirući se na sluh i vid, te poštujući naviku i inerciju. Ne piši samo kao što govoriš, niti jedino kao što misliš. Neka vodilja bude postojeći oblik pravopisanja, a preinake u cilju veće razlikovnosti, dotjeranosti, suvislosti i tvorbenosti. Starinski rečeno- pazi na «korijen» (bolje rečeno, gramatički morfem), ali u mjeri u kojoj to ne zaprječuje glatko pisanje.»

e) opće je mjesto hrvatskoga jezikoslovlja da je Brozov izgovorni pravopis iz 1892. prijekid s propisima Zagrebačke škole i uvedba vukovskoga «fonetičkoga»- uz tišim glasom izrečene primjedbe kako je pravopis koji je oblikovao Vuk Karadžić temeljen, većim dijelom, na hrvatskoj dopreporodnoj tradiciji, te da je Broz zapravo ponovo uveo dominantno hrvatsko pravopisno načelo, prevladavajuće do Gajeve reforme. No, pogledamo li pozornije, nameće se nekoliko zamjedaba: Brozu je Vuk Karadžić bio alfa i omega, pa iako je dobro poznavao hrvatsku jezičnu baštinu, dominirajući propisi u toj baštini nisu za Broza bili iole validan argument; jednostavna jednačba Brozov pravopis = Vukov ne stoji- prije bi se moglo govoriti o kompromisu između vukovskoga i pravopisa Zagrebačke škole, s težištem na vukovskom. Općepoznati primjeri odstupanja od vukovskoga izgovornoga su izvorno pisanje stranih imena, rastavljeno pisanje futura, nepostojanje jednačenja po zvučnosti kod predmetaka koji završavaju na «d» i glagola/imenice (odcijepiti, nadčovjek, odćušnuti), kao i nesigurnost u množinama imenica sa završetcima na –dak, -dac, -tak, -tac (primjeri ledac/ledci, letak/letci,..), te, u pravilima koja ne spadaju u pravopis kao takav, no koja čuvaju hrvatsku jezičnu tradiciju (tko, što, nitko, kemija, opći,.. ..). Primjer karadžićevštine u pravopisu koja nije tradicijski utemeljena u hrvatskoj pismenosti i književnosti bio bi, možda, jedino u jednačenju predmetaka pod-, nad-, od- i sl.: hrvatska predvukovska tradicija ne poznaje oblike kao što su potpis, otklon, natkriliti, pretpostavka,..Praktički svi su ostali

primjeri izgovornoga pravopisa ne samo zasvjedočeni, nego i prevladavajući u hrvatskoj dopreporodnoj tradiciji (vidjeti npr. članak Stjepana Ivšića «Uz «Pravopisne prijedloge» Povjerenstva za hrvatski jezik i «odvojeno mišljenje» dra. Marijana Stojkovića», Jezik, 38/3, 1991, Zagreb, gdje se navode primjeri iz opusa Dominka Zlatarića (slatka, optekal, raspa, društvo, devedeset, uspomena, ishodeći, tešku, muški,....), uključiv i one koji kao «previše fonetički» nisu ušli u hrvatski pravopis (platićeš, hrvacki, bogactvo, ..). Sumarno: Brozov je pravopis, koje ga god silnice i nakane oblikovale, na glavnoj crti hrvatskoga pravopisanja koje je u praksi kompromis izgovornoga i tvorbenoga načela i ne drži se grčevito ni jednog ni drugog; u taj su pravopis ušla i njeka rješenja Zagrebačke škole (što se uglavnom ignorira), a što je vidljivo i u nesigurnosti u množinskima  završetcima tipa patci, mladci ili ledci, gdje pisac nije mogao, vjerojatno rastrzan između vukovske «fonetske» mitologije i tradicionalnoga hrvatskoga razlikovnoga pisanja množinskih oblika, sustavno provesti ni izgovorno ni tvorbeno načelo, pa je stvar ostavio nedorečenom. Vjerojatno jedini propis u kojem je prevladala karadžićevština koja nije utemeljena u hrvatskoj tradiciji jednačenje je predmetaka od-, nad- i sl. (otpisati, natpolovičan,..). U ostalim je rješidbama Brozov pravopis pravi kompromiserski- vidljivo je kolebanje između jekavskih i ekavskih oblika u izrazima pokrivenoga r: crijep/crjepovi i crepovi; oblici kao prijedsjednik koji su na crti «(i)jekavske» fizionomije jezika i pisanja, no u praksi se uvriježio jedino prijedlog, a ne i i prijedsjednik, pr(i)jedpostavka, prijedstavka, pr(i)jedkršćanski, ...

**POLITIČKA DIMENZIJA SUVRJEMENIH PRIJEPORA**

3.1. Stavimo li na stranu nerealne prijedloge što se pojavljuju na rubovima javnoga života (npr. ukidanje dijakritika i prijelaz na digramski slovopis, bliži poljskomu nego češkomu; povratak na stare množinske padeže u oblicima koji su vladali u Zagrebačkoj školi,..), lako je uočljivo da se borba za oblik hrvatskoga pravopisa vodi oko sitnica. No, budući da su i Bog i Sotona u detaljima, baš te sitnice nisu nipošto zanemarive po značaju za jezik i njegov identitet, iako su naizgled mikronske u poredbi s neosporavanim dijelom jezičnopravopisne materije.

O čem se radi ?

Jedna bi struja hrvatskih jezikoslovaca htjela održati pravopisni oblik onakvim kakav je bio u doba medenoga mjeseca idealizirane SFRJ. Naravno, ne mogu se sačuvati «baš sve» jugostečevine, no može se, pravopisnom politikom, inzistirati da, među inim u pravopisnom pogledu, fizionomija hrvatskoga jezika ne odstupi previše od one srpskoga jekavskoga (i srpskoga općenito), te se naravni trendovi

divergencije hrvatske norme od one nametane većim dijelom postojanja jugoslavenskih država pokušavaju ironično diskvalificirati kao da se radi o «razjednačavanju po srpskosti» (nazivak Ive Pranjkovića), tj. o jezičnoj politici koja je zarobljenik situacije srodnosti sa srpskim, pa su normativni zahvati-po tom sudu- motivirani prije svega potezima koji smjeraju, po svaku cijenu, hrvatski odalečiti od srpskoga, makar i iracionalnim propisima. Ne ulazeći u pojedine normativne preporuke ove struje, u kojoj su najistaknutija imena Ivo Pranjković i Josip Silić, te više lingvista s njima kolegijalno, svjetonazorski i stručno povezanih, razvidno je sljedeće: pripadnici ove struje vrlo su šutljivi o nasilju nad hrvatskim koje se provodilo preko 70 godina, tako da su po njima «uobičajani» ili «dominantni» načini pisanja plod prirodnoga razvitka, a ne nasilja. Uzmemo li samo u obzir slučajave kao Europa/Evropa i odcijepiti/otcijepiti, jasno je da je ono što se prikazuje kao rezultat nenasilnih prirodnih procesa jednostavo posljedak višedesetljetnoga prisilja, često vojnoga i policijskoga. «Razjednačenje po srpskosti» itekako ima smisla, jer je istoznačno «jednačenju po hrvatskosti»- pojavi koja je je gurana u podzemlje političkom represijom. Hrvatska jezična politika mora, ako je hrvatska, jezična i politika, inter alia, poništiti sve rezulatate jugosrpskoga jezičnoga nametanja koje je išlo na disfiguraciju hrvatskoga- što god tko od pristaša statusa quo o tom mislio. Status quo izboren nasiljem i nepravdom ne može u demokraciji biti opravdavan na vulgarni cincarski način: «puj, pike, ne važi; što je bilo-bilo je; čiča miča gotova priča; tko je jamio, jamio je»

Ta struja želi prikazati hrvatske lingviste koji se zalažu za odbacivanje karadžićevskih ostataka što nam još postoje u pravopisu opsesivcima patološki vezanima srpskim idiomom, dakle neizvornim misliocima i negativima srpske jezične politike. Bilo tko je pratio jezičnu politiku zna da nije tako- prije bi se moglo reći obratno. To je glavna argumentacija te grupe jezikoslovaca, uz neizbježno političko etiketiranje da promjene u pravopisu nužno znače političku afirmaciju kvislinške NDH koja je, ironijom sudbine, dekretom propisala panslavenski pravopis Zagrebačke škole, a izbacila južnoslavenski pravopis hrvatskih vukovaca/daničićevaca, ne osvrćući s nimalo na dostupne činjenice o cijelom korpusu hrvatske pismenosti. U praksi je najjači argument neovukovačke škole Silića i Pranjkovića dogma o hrvatskom kao «prozirnom» jeziku kojem odgovara jedino izgvorni pravopis, i to baš onoga oblika kakav se, gle čuda, stabilizirao u vrtlogu zbivanja dvije Jugoslavije. Sve što miriši na tvorbeno, korijenski, Zagrebačku školu,...to je pogrješno, pregaženo, «prevaziđeno» ili politički reakcionarno. U obranu ove struje valja reći da ne griješi u sljedećem: njena bi temeljna argumentacija mogla biti-pomalo radikalizirano- prikazana na sljedeći način: no- a kao da smo mi krivi što smo većinom štokavci, što nam je dubrovačka i bosanska štokavština najbujnija, te što su i Srbi štokavci, a oni preuzeše već dosta stilizirani jezik od nas ? Pa je li

Elvis kriv što ima tisuće oponašatelja ? Izvornik kriv za kopiju ? Ako je kopija postala agresivna, pa tvrdi da je ona izvornik ?

Iako je ova tvrdnja solidno podkrijepljena, ne stoji u jednom: karadžićevska stilizacija srpskoga pravopisa, iako temeljena na hrvatskoj jezičnoj baštini, nije puki prijeslik- sam je Karadžić bio dovoljno inventivan, kreativan i politički promućuran da propisi kako ih je ustrojio imaju i dosta autohtonoga, pa se uistinu može govoriti o srpskom pravopisu u nemalom dijelu propisa. I baš je taj dio, kojem nema tragova u hrvatskoj jezičnoj povijesti i koji nije primjeren ni jekavski stiliziranoj hrvatskoj zapadnoj štokavštini pravi predmet raspri.

Druga struja, u kojoj su hrvatski jezikoslovni veterani Radoslav Katičić, Stjepan Babić i Dalibor Brozović (te niz njihovih suradnika, sličnomišljenika i učenika) želi promjene u kojima bi se afirmirale posebnosti hrvatskoga koje su najčešće bile potiskivane, a neke jednostavno i nisu imali šansu da dozriju do artikuliranoga problema jer su u začetku sasiječene kao ostatci hrvatske nacionalističke jezične ideologije. Iako je odviše simplificirano reći za ovu struju da joj je cilj u pravopisu afirmacija hrvatštine (ciljevi su i funkcionalniji i smisleniji pravopis), točno je da ta afirmacija ima kao «koletaralnu štetu», vrlo često, i od Pranjkovića trijumfalistički zazivano «razjednačavanje po srpskosti». A što se drugo moglo i očekivati nakon 70 godina Jugoslavija ? No, njegova je prosudba o toj pojavi samo znak vlastita promašena stava o odnosu hrvatskoga i srpskoga: u svom je frazemu počinio trivijalnu logičku pogrješku- post hoc, ergo propter hoc.

Na kraju ovoga kratkoga prikaza dat ćemo sažetak pravopisnih muka zbog kojih je (ne)misleća hrvatska javnost podijena u dva tabora.

3.2. Hrvatskomu je jeziku, kako cjelovita povijest pokazuje, po svom habitusu primjeren splet izgovornoga i tvorbenoga načela. Izgovorno načelo dominira ondje gdje je zbog glasovnih promjena (razne palatalizacije i jotacije) došlo do nemogućnosti očuvanja gramatičkog morfema kao nositelja smisla, semantičke jedinice iz koje izviru ostali gramatički oblici bez veće promjene. Tvorbeno je načelo primjerenije u situacijama u kojima novotvorenice čuvaju smislenu svezu s osnovom, a glasovne promjene (razna jednačenja) nisu takovoga stupnja da bi tu svezu pokidali u procesu govorenja i slušanja. I, ako se hrvatski pravopis tako definira, padaju u vodu sva nepotrjebna naklapanja o tom je li njeki oblik «fonološki primjeren» ili ne. Zagovornici pravopisnih promjena prisiljeni su služiti se skolastičkim cjepidlačenjima e da bi dokazali da je propis za koji se zalažu fonološki-a ne morfonološki, ili, horribile dictu, strašni «etimološki» ! Takva je omča nješto što valja odbaciti jednom i zauvijek, kao i dogmu o

prozirnosti (proziran je i bugarski, pa ima tvorbeni pravopis) i fonološki credo kao tobože nedodirljivu okosnicu hrvatskoga pravopisanja, i reći: hrvatskomu je prikladan spoj izgovornog i tvorbenog, s dominantnijim izgovornim, no i značajnim tvorbenim udjelom u pravopisu. Postojeći je pravopis vrlo dobar, i valja ga samo stilizirati u smjeru koji možemo naznačiti ironično parafrazirajući Lenjinov program «izgradnje socijalizma» nakon pobjede komunističke revolucije u Rusiji 1922.

Socijalizam (kao program) je elektrifikacija i industrijalizacija.

Hrvatski pravopis (kao program) je (i)jekavizacija plus umjerena «etimologizacija» plus neologizacija.

## OPRJEČNI PRAVOPISNI PROPISI

Prije no što prijeđemo na opis dvaju suprotstavljenih «pravopisnih tabora», ukratko ćemo spomenuti još postojeće prijedloge pravopisnih promjena, među kojima se ističu dva: Bulcsu Laszla i Ive Škarića.

4.1. «Ikona» hrvatskoga jezikoslovlja Bulcsu Laszlo zalaže se za povratak na tvorbeno pisanje propisa još «etimoložkijih» od onih Zagrebačke škole (prjepisati, priepis; prjedsjedati, priedsjednik; po propisima Zagrebačke škole Šuleka i Vebera dugi se jat pisao kao –ie-, a kratki kao –je- (diete/djeteta); također, uglavnom se nije pisalo jednačenje po zvučnosti ni mjestu tvorbe, kao ni ispadanje njekih glasova (izkopati, podpisati, razstaviti, vjestnik, kazalištni, stanbeni, prehranbeni, izključivo, obćina, obkoliti, razširiti, ... No, pisalo se prepisati/priepis, a nekad i prepis; predsjedati/predsjednik, a jednačenje po zvučnosti se pojavljuje u riječima kao zdravlje (a ne sdravlje) ili zgrada (a ne sgrada). Unatoč nizu interesantnih prijedloga (npr. u superlativu se predlaže odvojeno pisanje: dobar, bolji, naj bolji; jak, jači, naj jači; također, tu je mnoštvo uspjelih novotvorenica koje bi uvelike pohrvatile gramatičko nazivlje), taj je pravopisni nacrt ostao na marginama zbog bar dva razloga: prekompliciran je za porabu i nije povijesno utemeljen, bar u mjeri u koojoj to tvrdi auktor. Bo, Laszlo izrijekom kaže da je samo tvorbeni pravopis povijesno hrvatski, dok ga sama hrvatska pisana baština, amalgam izgovornoga i tvorbenoga s dominirajućim izgovornim načelom, opovrgava i njegov propis svodi na radikaliziranu inačicu pravopisa Zagrebačke škole- dakle, samo jednoga, iako važnoga, odsječka hrvatske pravopisne prošlosti. Još je jači prigovor o nefunkcionalnosti takovoga načina pisanja koje bi zahtijevalo veliku pozornost i znanje kod samoga čina pisanja, nerijetko i mentalno naprezanje kod razlučivanja kako valja pisati pojedine riječi jer ljudi po automatizmu pišu na

psihološko asocijativni način: ostavljanje grafema «t» u riječima kao mostni, povi(j)estni, rastlinje, vlastnik, godištnjak,... vrlo bi vjerojatno dovelo do pogrješnih upisa tipa nostni, ponostno, opistni, bi(j)estno..

Drugi je prijedlog istaknutoga fonetičara Ive Škarića koji, nasuprot Laszlu, ide na pojednostavljenje hrvatskoga pravopisa i usklađivanje sa središnjom hrvatskom pravopisnom tradicijom do Hrvatskoga preporoda iz 1830-ih. Bez ulaženja u pojedinosti, Škarićev bi se prijedlog mogao sažeti na sintezu dvaju načela: dominantne hrvatske jekavske pismenosti od, odprilike, 1400. do 1800. i mjerilo koje je sam Škarić postavio za princip, a čine ga rezultati njegovih pokusa kao fonetičara s odabranim skupinama govornika. U prvom dijelu Škarić točno primjećuje da golema većina hrvatske jekavske pismenosti do 19. stoljeća ne razlikuje u upisu dugi i kratki jat, pa ga piše na više načina (-ie-, -ije-, -je-, -ye-, -iye-, ..). Po Škariću, najčešći je upis, nakon stabilizacije grafema /j/ u latinici upis bilo kojega jekavskoga oblika jata kao –je- (rječ, bjel, čovjek, djete/djeteta, uvjek, ljep, Njemac, svjet, cvjet,..), a u pravopisu se često ne provodi jednačenje po zvučnosti (izpisati, obkoliti, podkova,..). Glede «eksperimentalnoga» dijela, Škarić tvrdi da većina njegovih ispitanika ne razlikuje č i ć, pa predlaže da se izbaci ć i ostavi samo č (kuča, cvječe, ja ču, dječačič, ..).

Škarićev je prijedlog izazvao veliku pozornost, prije svega laičke javnosti, no ipak je ostao na marginama jer preduboko zadire u postojeće stanje, a hrvatski jezik, budući da je odavno postigao elastičnu stabilnost kao bilo koji standardni jezik, jednostavno ne trpi tako radikalne zahvate- bilo da otežavaju pisanje kao Laszlov, ili olakšavaju na račun u velikoj mjeri oblikovane fizionomije, kao što je Škarićev (ili, po njegovu pravopisu, Škaričev).

Kao ozbiljni pravopisni propisi ostali su oni epitomizirani imenima jezikoslovaca Ive Pranjkovića i Josipa Silića (taj je dvojac, kao i njihovi sličnomišljenici, etiketiran od «protivnika» bilo kao «ljevičarski», «ne/antihrvatski», «internacionalistički» ili «jugo/srbofilski», a u strasti polemike i «četnički»), te lingvista Stjepana Babića, Dalibora Brozovića i Radoslava Katičića (taj je trojac, kao i njihovi sličnomišljenici, etiketiran od «protivnika» kao «nacionalistički», «euro/srbofobski», «desničarski», a u strasti polemike i «ustaški»). Razlike ćemo među tima dvjema strujama ukratko prikazati na primjerima propisa, uz odgovarajuće reference i poveznice.

4.2. Kronologija bi pojavljivanja pravopisa koji su postali oprječnima u svijesti javnosti bila sljedeće: autorski trojac kojeg su činili Stjepan Babić, Milan Moguš i Božidar Finka objavio je 1971. knjigu naziva «Hrvatski pravopis». Zbog naziva u kojem nije stajalo i srpsko ime, te rješenja koja su bila povratak na

prednovosadsku tradiciju (nadčovjek, a ne natčovjek; podcijeniti, a ne potcijeniti), taj je pravopis politički osuđen, većina je primjeraka uništena, dok je manji dio prokrijumčaren u inozemstvo gdje ga je tiskala hrvatska emigracija u Londonu, pa je stoga poznat pod popularnim nadimkom «Londonac». Sve su te okolnosti pridonijele da u svijesti hrvatskih prosječnika dobije snažnu nacionalnu auru, iako je u većini primjera u pravopisnome rječniku zorno da se radi o čedu socijalizma (npr. u ilustracijama pravopisnih pravila sve vrvi od sindikata, partizana, NOB-a i sl.). Unitaristička je i protuhrvatska javnost širila glasine da se radi o «korijenskom» pravopisu koji je u političkoj svijesti nomenklature postao sinonim za ustaški pokret, iako je taj prozivani «korijenski» i «ustaški» pravopis zapravo pravopis Zagrebačke škole koji je bio dominantan u razdoblju od 1860-ih do 1890-ih, a njime su svoja djela napisali Bogoslav Šulek, Ante Kovačić, August Šenoa, Franjo Rački, J.J. Strossmayer, Eugen Kumičić, dijelom i A.G. Matoš i dr. Iako ništa loše ne bi bilo u tome da je «Londonac» i bio «korijenski», to ne odgovara stvarnosti jer su auktori htjeli napisati funkcionalan hrvatski pravopis, a taj je, zbog slijeda više okolnosti, mogao biti samo u njekim nijansama dotjerani Brozov pravopis iz 1892. Ono što je smetalo protuhrvatskim unitaristima- izim samoga naziva- povratak je, makar i djelomičan, na one segmente hrvatske pravopisne tradicije koji se nisu poklapali sa srpskim, pa su tako rušili jugoslavenski projekt «srpsko-hrvatskoga» ili «hrvatsko-srpskoga» «jezika». Prokrijumčareni primjerci «Londonca» ipak su, kao podstolnici, bili u lektorskoj porabi, tako da je hrvatska pismena javnost imala pravopisni orijentir, iako službenoga pravopisa nije bilo.

Prvi korak u pravopisnoj polarizaciji došao je objelodanjivanjem «Pravopisnog priručnika hrvatskog ili srpskog jezika», 1986., jezikoslovaca Josipa Silića i Vladimira Anića. Taj je priručnik- da ne bude zabune, radi se o opsežnoj knjizi, bar tri puta voluminoznijoj od «Londonca»- odobren za javnu porabu, ali nije dobio amen kao školski priručnik. Radi se o prijeglednoj i moderno zasnovanoj knjizi, sustavnije zamišljenoj od «Londonca»- no, u svijesti javnosti kompromitiranoj i ustupcima jugounitarizmu, napose u propisima koji potvrđuju «novosadizam» (potcijeniti, a ne podcijeniti; natčovjek, a ne nadčovjek, kako je kod Broza (1892.) i Babića-Finke-Moguša (1971.)), te u pravopisnom rječniku u kojem ima dosta srbizama i turcizama. Iako je sama koncepcija i dio propisa razljutio i unitarističke jezikoslovce, srpske i hrvatske, prevladavajući je dojam javnosti bio da se radi o djelu projugoslavenskoga, a ne hrvatskoga pravopisnoga uklona. Anićev je i Silićev priručnik također dobio šaljivo ime, ovaj put po spojenici skraćenica prezimena auktora koja referira na medikament- «Ansilan».

Svi daljni pravopisni sporovi zapravo su vođeni oko oštrije diferenciranijih izdanja «Londonca» i «Ansilana». «Londonac» je u samostalnoj Hrvatskoj

doživio više izdanja, uz daljnje korekcije do posljednjega, desetoga (ne računajući londonsko), godine 2006. Njegovo je skraćeno izdanje sastavio Stjepan Babić uz pomoć svoje doktorandice Sande Ham i Milana Moguša kao «Hrvatski školski pravopis», 2005. «Hrvatski pravopis» Babića, Finke i Moguša iz 1994. službeni je pravopis u RH, dok je školski pravopis preporučen za upotrjebu. Četvrto izdanje «Ansilana» izašlo je kao «Pravopis hrvatskoga jezika», 2001., (drugo je iz 1987., a treće iz 1990. je uklonjeno zbog predočbe da se radi o djelu jugoslavenskoga usmjerenja, i to u vrjemenu kada je Jugoslavija postala definitivno izjednačena sa srpskom supremacijom), a na crti propisa «Ansilana» nastao je i pravopis Matice hrvatske- «Hrvatski pravopis», 2007., autora Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića.

4.3. Tehničke su pojedinosti koje razlikuju «Londonac» i «Ansilan» (ili, pojednostavljeno, Babićev s jedne strane i Silić- Pranjkovićev (Vladimir je Anić umro, pa je «pravopisnu» baklju te usmjerbe od njega preuzeo profesor kroatistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu Ivo Pranjković) uglavnom poznate i već spomenute. Ne ćemo ovdje govoriti o nizu ostalih propisa koji i čine glavninu pravopisnih pravila (sastavljeno i rastavljeno pisanje, velika i mala slova). Ne ćemo, također, nabrajati relevantne znanstvene i stručne radove pojedinih autora u kojima ovi obrazlažu i podkrjepljuju svoje stavove. Budući da je glavna tema ove studije politička dimenzija pravopisnih sporenja, nakon kratkoga prikaza ključnih pravopisnih propisa prijeći ćemo na opis ozračja, medijske eksploatacije i harange kojom su praćene te pojave, kao i na «političko-nacionalno» svrstavanje u pravopisne tabore i razloge zbog kojih je to tako.

Ukratko, Babićev i Silić-Pranjkovićev pravopis razlikuju se u sljedećem:

a) Babićev propisuje rastavljeno pisanje ne ću, ne ćeš,..., dok je kod Silića sastavljeno- neću, nećeš,..

b) u pokratama dugoga jata Babić preferira jekavski, a Silić ekavski propis. Tako je kod Babića ogriješiti/ogrješenje, vrijedan/vrjedniji, strijeljati/strjelica, priječiti/zaprjeka, brijeg/brjegovi, okrijepiti/okrjepa, potkrijepiti/potkrjepa, ...dok je kod Silića ogriješiti/ogrešenje, vrijedan/vredniji, strijeljati/strelica, priječiti/zapreka, brijeg/bregovi, okrijepiti/okrepa, potkrijepiti/potkrepa...
Oba pravopisa imaju izuzetke: Babićev ima ekavsku pokratu za izvedenice četiriju imenica, glagola ili usklika: vrijeme (suvremen, privremen,..), privrijediti (privreda), naprijed (napredak, napredovati), upotrijebiti (potreba, upotrebljavati, potrebit, treba, upotreba,..); kod Silića se jekavski oblici donose zbog tradicije jer bi ekavski zvučali neugodno za «hrvatsko uho»

(ogrijati/ogrjev), kao i u slučaju nazočnosti prefiksa (razrijediti/razrjeđivati). Opći je dojam da u Babićevu pravopisu- ili, u kasnijim izadanjima koja su postupno eliminirala dvostrukosti kada se moglo pisati vredniji i vrjedniji, po želji- dominira jekavski sulik ili fizionomija, a u Silićevu ekavski. Argumenti koje su obojica pravopisaca i njihovi sumišljenici upotrjebljavali u obrazlaganju svojih rješidaba zanimljivi su, no ne i presudni jer nepristrani promatrač nema jednoznačnog znanstvenoga kriterija po kojem bi automatski preferirao jedan ili drugi način pisanja, uključiv i izuzetke.

c) treća je razlučnica u zadržavanju ili ispuštanju grafema «t» i «d» u množinskim oblicima, a ponekad i sklonidbi, imenica koje završavaju na –dac, -dak, -tac, -tak. Tako po Babiću imamo prdac/prdci, dohodak/dohodci, zubatac/zubatci, patak/patci, dok je po Siliću prdac/prci, dohodak/dohoci, zubatac/zubaci, patak/paci. Također, vidljivo je to u primjerima sklonidbe: krletka/krletci ili, po Siliću, krletka/krleci. Babić čini izuzetke u tri slučaja, s imenicama sudac, otac i svetac koji imaju množine suci, oci i sveci. Problem pisanja i govorenja razradio je još u 1970-im godinama Dalibor Brozović u znanstvenom tekstu: «Dentali ispred afrikata- izgovaraju li se ili ne ?», a koji je pretiskan u Brozovićevoj knjizi «Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda», 2007. No, argumentacija na stranu, polemika se vodila uglavnom o stupnju «izgovorljivosti» glasova «t» i «d» u tim riječima, pokadkad uz bizarne primjere, iako se znalo da taj pravopisni propis prelazi granice fonologije i neizbježno asocira na stariji hrvatski pravopis Zagrebačke škole, dakle tvorbeni. Brozova nesigurnost iz 1892., kada je propisao da se pišu mladci kao množina od mladac, letci kao množina od letak, pojavila se kao prijepornica zbog njegova nejasna stava o tom što sa sličnim ostalim oblicima (ostatak- ostaci ili ostatci ?). Kakvi god bili stručni argumenti jedne ili druge strane, nacionalno hrvatski usmjerena pravopisna javnost (ako ikakva informirana javnost uopće postoji) doživjela je takve propise kao reafirmaciju hrvatske tradicije u pravopisanju i odklon od mrske i nametane srpske prakse koja se silom i tečajem vrjemena uvriježila kao navika i kod dijela hrvatske populacije; s druge strane, nacionalno indiferentni, jugofilski ili jednostavno komotni i tromi ljudi držali su (i drže) da se radi o proustaškom nametanju (jer je Zagrebački pravopis nametnut u kratkome razdoblju NDH) ili o nepotrjebnom kompliciranju u pisanju koje ruši ustaljene navike.

Sljedeći korak bijaše osnutak Vijeća za normiranje hrvatskoga jezika, tijela kojeg je imenovala vlada 2005. (o tom postoji odluka na svemrježnim stranicama Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, http://www.ihjj.hr/dokumenti/Odluka_o_osnivanju_Vijeca_za_normu_hrvatskoga_standardnog_jezika.pdf ). Većinu su pripadnika toga vijeća činili pristaše Babić-Brozović-Katičićeva («Londonca»), a ne Anić-Silić-Pranjkovićeva («Ansilana») pravopisa, što je i razumljivo jer većina hrvatskih lingvista

podupire Babićeve prijedloge. Tijekom više rasprava o pojedinim pitanjima član Vijeća, hrvatski jezikoslovac Ivo Pranjković često je, pače skoro uvijek, ostajao u manjini (koju je nerijetko tvorio on sam i nitko više). Razultat je bio da je Vijeće prihvatilo većinu Babićevih prijedloga, a njeke je i pooštrilo- primjer je Babićev propis po kojem se množine imenica otac, sudac i svetac pišu oci, suci i sveci, dok su po odluci Vijeća poželjni oblici sudci i svetci, dok se jedino za imenicu «otac» predlaže množina oci, uz mogućnost pisanja otci. Generalno, moglo bi se reći da je Vijeće potvrdilo i obrazložilo Babićeve prijedloge, dok je Ivo Pranjković najčešće prilagao svoje argumente kao izdvojeno mišljenje. To se može vidjeti na poveznici http://www.ihjj.hr/#vijecezanormu

Sam status Vijeća koje nije u začetku dobilo izvršne ovlasti, nego samo savjetodavne (iako bilo tko politički pismen zna da ta formulacija ne znači da se radi o njekom neformalnom ili ad hoc postavljenom i marginalnome tijelu) iskoristili su hrvatski mediji u senzacionalističkim pisanjima o radu Vijeća, a u najvećoj mjeri nezadovoljni Pranjković koji je svoje osebujno shvaćanje demokracije ozbiljio instrumentalizacijom Matice hrvatske i projektom konspirativnoga pisanja zasebnoga pravopisa, u najvećoj mjeri na crti «Ansilana». Da bi se bolje razumijela situacija potrjebno je detaljnije razložiti tko su protagonisti pravopisne zavrzlame, kakav im je status u jezikoslovlju i odnos prema hrvatskomu jeziku (kao i odnos prema srpskomu jeziku), kakav je (bio) medijski tretman cijeloga zamešateljstva, koji su društveni, financijski i politički motivi koji stoje iza cijele zbrke, te zašto je pravopis uopće važan da se oko njega diže toliko prašine.

## PROTAGONISTI SUKOBA

5.1. Radoslav Katičić, Dalibor Brozović i Stjepan Babić najpoznatiji su pripadnici naraštaja hrvatskih lingvista (rođeni su između 1920. i 1930.) koji je prekinuo sa starijim filološkim shvaćanjima koja utjelovljavaše u Hrvata ponajviše jedan od najvažnijih hrvatskih filologa Tomo Maretić, a niz značajki im nalazimo u djelima jezikoslovaca poput Stjepana Ivšića i Petra Skoka, koji su obilježili međuratno i rano poratno razdoblje. Ta je filologija uglavnom slijedila temeljne ideje njemačke tzv. mladogramatičarske (mladoslovničarske) škole što je dominirala krajem 19. i početkom 20. stoljeća, a prije pojave lingvistike lege artis koju je zasnovao švicarski lingvist Ferdinand de Saussure, a koja se počela probijati u međuraću da bi u potpunosti osvojila svijet u poratnom razdoblju, napose od šezdesetih godina nadalje. Ne ulazeći u detalje opisa tih znanosti i škola, okvirno se može reći da su mladogramatičari zasnovali svoju znanost u ozračju empirizma i pozitivizma kraja 19. stoljeća, u velikoj mjeri pridonijeli poznavanju historijskoga razvitka jezika i dijalektologije, a u u manjoj sintakse.

Povijesni razvoj jezika ne znači književni, pisani jezik, nego glasovne i gramatičke promjene koje su se dešavale najčešće u razdoblju u kojem nije bilo pisanih dokumenata (ili ih je bilo u maloj količini), pa su stoga za mladogramatičare bili posebno interesantni nepovijesni jezici, u njihovoj vizuri «nezagađeni» civilizacijom. O književnom jeziku, a kamoli standardnom, mladogramatičari nisu imali što reći jer nije ulazio njihovo mentalno obzorje.

Prijekid nastupa sa strukturalnom lingvistikom de Saussurea, ruskim iseljeničkim lingvistima kao što su Jakobson i grof Trubeckoj, te praškom školom Havraneka i ostalih. De Saussure je uveo strogo promatranje jezika kao sustava, razlučio prošlo (dijakronijsko) od sadašnjega (sinkronijsko) stanja jezika, govor/parole od jezika/langue; Jakobson i Trubeckoj zasnovali su fonologiju kao zasebnu lingvističku disciplinu, te dali prevažne prinose stilistici i raznim spoznajama o jeziku kao sredstvu spoznaje i umjetničkoga izražavanja (Jakobson bijaše i istaknutim pripadnikom ruske avangarde i formalizma u kreativnoj eksploziji koja se zbila oko 1. svjetskoga rata); praški strukturalisti zasnovali su teoriju standardnih jezika i otvorili nova područja istraživanja književnoga jezika i jezika književnosti- postavivši elastičnu stabilnost kao glavno načelo standardnoga jezika, jezika kojim njeka etnička zajednica sudjeluje u međunarodnoj civilizaciji, a ostavivši nedorečenima kriterije po kojima bi se utvrđivalo kada njeki pisani jezik postaje književni, a kada književni standardni (ovdje valja napomenuti da je niz hrvatskih lingvista nezadovoljan uskoćom pojma standardni jezik, pa radije koristi nazivak književni jezik). Doda li se tomu razvoj sociolingvistike kao lingvističke discipline koja proučava jezik u društvenim mijenama, situacija u hrvatskome slučaju postaje jasnom: uoči 2. svjetskoga rata izašla je kultna knjiga hrvatskoga jezikoslovlja, «Razlike između hrvatskog i srpskog književnoga jezika», 1940, auktora prominetnih jezikoslovaca Petra Guberine (osnivača stilistike u Hrvata i autora u svijetu priznate verbotonalne metode) i Krune Krstića (po naobrazbi i psihologa; Krstić je nakon rata kao politički nepoćudna osoba našao zaštitu i uhljebljenje u Krležinom Leksikografskom zavodu). Ta je nevelika knjiga prekinula lingvističkom argumentacijom zastarjela srpsko-hrvatska prepucavanja o tom «čija je štokavština» i koje «nacionalne pripadnosti», te «tko je komu ukrao/uzeo» jezik. Razlučivši sinkroniju od dijakronije, pučke narodne govore i dijalekte od književnoga jezika, pisci su na svim lingvističkim razinama, od akcentuacije i fonologije preko tvorbe riječi do sintakse i stilistike pobrojali osnovne razlike između hrvatskog i srpskog jezika, zaključivši da se radi o bliskim i međusobno razumljivim, no različitim književnim jezicima za koje postoje zasebni gramatički opisi, od fonetike do stilistike. Knjigu su hrvatski unitaristi dočekali na nož, a srpski jezikoslovci znakovitom šutnjom. Daljnju je polarizaciju prekinuo 2. svjetski rat, a nakon njega je vladalo zatišje u kojem nije bilo značajnijih lingvističkih ostvaraja zbog sve više jačajuće jugounitarne politike. Od pedesetih godina jača djelatnost hrvatskoga lingvista

Ljudevita Jonkea koji je, u stanovitoj mjeri, revitalizirao učenja strukturalizma i praške škole, a bio je i odgojiteljem i voditeljem spomenutoga trolista hrvatskih jezikoslovaca, kojih je sve veće protivljenje jezičnom unitarizmu pokrivao primajući udarce kao gromobran i «partijski čovjek».

U razdoblju od kasnih 1960-ih do kraja Jugoslavije, Katičić, Brozović i Babić nizom su djela ocrtali novi krajolik hrvatske jezične povijesti, napisali cijelu knjižnicu lingvističkih studija, velike i važne prinose dali sintaksi, povijesti književnoga jezika, standardologiji (Katičić), dijalektologiji, fonologiji i standardologiji (Brozović), tvorbi riječi, standardologiji, pravopisu i jezičnom savjetodavstvu (Babić). Naravno, oni u tom poslu nisu bili sami: nemoguće je nabrojati sve prinosnike koji su dali suvrjemeni opis i propis hrvatskoga jezika, obradili hrvatsku jezičnu i književnu baštinu koja je bila zapostavljana zbog unitarističkoga mita o Vuku Karadžiću kao tobožnjem utemeljitelju književnoga jezika i Srba i Hrvata (i Muslimana/Bošnjaka i Crnogoraca), sudjelovali u polemikama s jugonacionalistima, ... Tomislav Ladan, Slavko Pavešić, Eduard Hercigonja, Josip Vončina, Božidar Finka, Dragica Malić, Anica Nazor, Milan i Milica Mihaljević, Zlatko Vince, ...samo su njeka od imena koja su obilježila to razdoblje.

Nesporno je da su Babić, Katičić i Brozović, u zadnjih pola stoljeća, oblikovali i neusporedivo najjače obilježili ne samo hrvatsko jezikoslovlje kao znanstvenu disciplinu, nego i sam jezik kakav je u porabi u medijima i svim sferama života osim subkulturnih i u žargonima. Učbenici po kojima se uči gramatika na osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini djela su Babića i Težaka (uz vrlo kvalitetne učevnike Silića, Pranjkovića i Samardžije za gimnazije), tzv. Velika gramatika HAZU u četiri knjige nosi njihov pečat (naravno, uz udjele ostalih lingvista, napose o fonetici (Škarić) i naglasku (Vukušić)); Babićevih je njekoliko savjetodavnih knjiga, a još više živa publicistička aktivnost u novinskim stupcima uvelike profilirala sulik hrvatskoga: njeki od primjera bi bili povratak zanaglasnice «ju» koju je vukovačka maretićevska norma potiskivala («on ju vidi» mjesto «on je vidi» kao preferirani oblik); završetci na –telj koji su potisnuli prije uobičajenije –lac (čitatelj/čitalac); razlikovanje dativa i lokativa u primjerima poput komu i o kome itd. Naravno, to može izgledati kao sitnica, no budući da je hrvatski književni jezik konačno standardiziran krajem 19. stoljeća, kada je polučio gipku postojanost, njekih bitnijih promjena i nije ni moglo biti. Radilo se samo o stilizaciji na više polja, posebice pravopisnom, te o usustavljenju i pohrvaćenju norme i nazivlja u područjima morfologije, tvorbe riječi i sintakse, kao i obogaćenju leksika. Jedino je područje naglaska i akcentuacije doživjelo i doživljava veće promjene, no to je izvan opsega ovoga prikaza.

U doba SFRJ ti su lingvisti morali često raditi kompromise zbog jugounitarističkog i (veliko)srpskoga pritiska. Kao što je rečeno, hrvatski su se i srpski jezici konačno uobličili tijekom 19. stoljeća, i sama njihova bliskost i srodnost ne bi bili većim problemom (kao što nije bila do 1918.) da su govornici srpskog i hrvatskoga nastavili živjeti u odvojenim državama s demokratskim uređenjem. No, u jednoj je državi s dvije inkarnacije, obje nedemokratske, praktički neizbježan bio sukob: državne su administracije, različitim postupcima, nasilu pokušavale stopiti ta dva jezika u jedan. Bizarnost je u tome što su i prevladavajuće škole u Hrvata i Srba u 19. stoljeću imale za cilj jedan jezik: i Ilirci, i Zagrebačka škola, i Vuk i vukovci, i skerlićevski jugonacionalisti i hrvatski maretićevci. Svi su težili jednom i jedinstvenom jeziku, no kulturnopovijesne tradicije i silnice opće nacionalne kulture pokazale su se jačima od kabinetskih nacrta. Glavne su se struje hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika u raznim vidovima približavale i udaljavale istodobno, posebice krajem 19. stoljeća, vrlo su se približile u razdoblju do ubojstva Stjepana Radića 1928., a odonda divergiraju unatoč partijskim pritiscima 1950-ih i ranih 1960-ih. U tom je razdoblju, okvirno od 1970. (pojava Brozovićevih studija o slavonsko-bosansko-dalmatinskoj štokavštini sredine 18. stoljeća kao početku hrvatske standardizacije i Jonkeovih o hrvatskim filološkim školama 19. stoljeća, napose Zagrebačkoj) do 1986. (pojava ključnih djela Velike gramatike JAZU/HAZU, Babićeve «Tvorbe riječi u hrvatskome književnom jeziku» i Katičićeve «Sintakse hrvatskoga književnoga jezika») dan novi propis i opis hrvatskoga jezika, no sve to pod pritiskom i opstrukcijama jugoslavenskih i hrvatskih socijalističkih vlasti.

Stoga nije teško naći izjave, tekstove i odjeljke u knjigama tih auktora u kojima oni govore od jednom hrvatskom ili srpskom jeziku, nazivaju ga i hrvatskosrpski i srpskohrvatski, tvrde da se radi o jednom standardnom jeziku- a opet kažu da «varijante» toga jednoga standardnoga jezika «u praksi» funkcioniraju kao zasebni jezici. Govorilo se o «varijantama» najčešće po zemljopisnim odrednicama (zagrebačka i beogradska, tu i tamo sarajevska; zapadna i istočna; ijekavska i ekavska), izumljivala nova terminologija za novoštokavsko narječje kao dijalektnu osnovicu (iako se ta dijalektna osnovica sada dovodi u pitanje)- novoštokavska folklorna koine, standardna novoštokavština; kadkad inzistiralo na jednosti «hrvatskosrpskoga», ali uz kvalifikativ da se radi o jednom, ali ne i jedinstvenom jeziku. Nije nam cilj pisati katalog sporova i polemika s različitim jezikoslovnim i političko- nacionalnim strujama u SFRJ, nego ponoviti trivijalnu tezu koju često zloupotrjebljavaju protivnici Babićeva pravopisa: Babić je, kao i Brozović i Katičić, bio prisiljen (iako je u daleko većoj mjeri odolio prisilama) voditi igru korak natrag-dva koraka naprijed. Cilj je tih jezikoslovaca bio jasan: očuvati i njegovati individualnost, izražajnost i književnu kulturu hrvatskoga jezika, a u teorijskom smislu postignućima suvrjemene lingvistike, napose strukturalizma i sociolingvistike, te raznih teorija o nastanku standardnih jezika

pokazati i dokazati samosvojnost hrvatskoga književnoga jezika. Jezik koji je najčešće referenciran u jezičnopolitičkim polemikama bijaše srpski, što je i razumljivo: u sintaksi, naglasku ili rječniku u Jugoslavijama se, s više ili manje uspjeha, provodila srbizacija, a ne rusifikacija ili germanizacija hrvatskoga, a hrvatski nije u nomenklaturama velikih svjetskih knjižnica i političkih institucija trpan u isti koš s francuskom ili češkim, nego u amorfni «srpskohrvatski» u kojem, posebno za strance, nije bilo ničeg hrvatskoga: uglavnom su, i Nijemci i Makedonci i Portugalci i Slovenci i Kinezi učili ekavski srpski na svim razinama: naglasnoj, riječotvorbenoj, sintaktičkoj, stilističkoj. Hrvatski su jezikoslovci svoj posao uspješno obavili: nakon priznanja hrvatske države, postojao je, osim problema jednojezičnoga rječnika, niz lingvističkih studija, gramatika i dvojezičnih rječnika kojima se moglo «izaći u svijet». Velik je posao obavljen do sada (2007.) izdavanjem njekoliko jednojezičnika, frazeoloških rječnika, jezičnih savjetnika, prijetiscima hrvatskih gramatika i rječnika od 16. stoljeća nadalje, a ponajviše internetskoga Hrvatskoga nacionalnog korpusa u kojem je prezentiran hrvatski jezični materijal na više funkcionalnostilskih razina. Ostaje dosta posla na savjetodavstvu, dvojezičnicima azijskih i afričkih jezika, pisanju hrvatske povijesne gramatika i povijesnoga rječnika.

Za Katičića, Babića i Brozovića nesporno je da su, oslobođeni totalitarnih stega, slobodni u izražavanju mišljenja koje ih je vodilo zadnjih pola stoljeća: hrvatski je jezik samosvojan jezik kojeg valja njegovati i razvijati na njegovim osnovnim oblikovnim načelima: tronarječnosti, pisanoj baštini staroj jedno tisućljeće i umjerenome jezičnom purizmu koji je bitna njegova sastavnica bar pola milenija. Za širu javnost najvidljivija manifestacija te skrbi za jezik rječnik su i pravopis.

5.2. Suprotni pol u pravopisnom sporu čine jezikoslovci rođeni u prosjeku 10-15 godina kasnije (iako taj «prosjek» zna varati: Vladimir Anić je bio rođen 1930., a godina rođenja Ive Pranjkovića je 1948.). Glavna su imena pokojni Vladimir Anić, zatim Josip Silić, Ivo Pranjković te njihovi isto- i sličnomišljenici mlađe dobi. Generalno, radi se o školovanim lingvistima-kroatistima koji su ostvarili zapažene prinose u područjima leksikografije i pravopisa (Anić), fonologije, morfonologije, standardologije i pravopisa (Silić), te sintakse, književnojezične povijesti i stilistike (Pranjković). Uz poneki sraz, ta skupina jezikoslovaca inače nije sudjelovala u jezično-političkim sporenjima koja su obilježila posljednih dvadesetak godina postojanja SFRJ, a u očima partijske vrhuške socijalističke Hrvatske koja bi, povrjemeno, oprezno pokušavala «disciplinirati» «nacionalističke lingviste» kao što su Brozović ili Katičić, djelovala je kao poželjna alternativa «nacionalistima». Bjelodan pokazatelj nalazimo u tekstu «Jezična problematika u funkciji nacionalističke ideologije», strogo

povjerljivom partijskom dokumentu izrađenom u Republičkom komitetu za prosvjetu i kulturu SRH 1980./1981. Autor je nepoznat, no predpostavka je da potječe iz krugova bliskih tada već pokojnom Stanku Pekeču, a možda i Stipi Šuvaru ili Miki Špiljku, koji su u to vrijeme, a i kasnije, bezuspješno naumili «jugoslavizirati/srbizirati» hrvatski jezik, bar u imenu i rječniku. Taj je uradak pretiskan u knjizi «Taj hrvatski», u izdanju Školskih novina 1993., naslovljen kao «Kurs partijske lingvistike». Partijski strateški plan opisuje vodeće hrvatske jezikoslovce ovako: Dalibor Brozović («uz Katičića najlucidniji nacionalist među lingvistima»; «studija «Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti», 1978., je strategijska uputa u taktički način ponašanja hrvatskim nacionalistima»; «ta strategija vodi prema dvama programima: minimalnom- okupiti sve Hrvate pod jednom jezičnom «kapom» i tako im ojačati pozicije (i u BiH) u Jugoslaviji poslije Tita (po uzoru na Tripalovu strategiju), i eventualno maksimalni cilj- ojačana hrvatska pozicija u Jugoslaviji poslije Tita omogućit će Hrvatima lakše življenje u konfederalnoj ili razdijeljenoj Jugoslaviji»), Stjepan Babić («jedan od najmilitantnijih nacionalista među lingvistima u SRH»; «s Mogušem i Finkom izradio je u duhu nacionalističkih težnji Deklaracije «Hrvatski pravopis» po tzv. korijenskom principu»). Daljnja retorika toga dokumenta ovako opisuje jezik koji su, po komunističkim ideolozima, profilirali Brozović, Babić i Katičić («oni forsiraju kroatizme i arhaizme... koji u svojoj morfološkoj strukturi podsjećaju na endehazijske bizarne izvedenice...i tadašnje jezično divljanje koje se posve uklapa u ostala krvava divljanja te marionetske državne tvorevine»; «Njihove nemoguće i opskurne kovanice .... po svojoj lingvističkoj strukturi odgovaraju jezičnom tipu ozakonjenom u korjenskom (sic !) endehazijskom pravopisu s jedinom razlikom što poglavnikovi jezični stručnjaci nisu imali vremena da iz povijesti jezika izvuku kvaziargumente za svoje nastrane jezične principe nego su ih normirali nožem i puškom».)

Na str. 77. knjige «Taj hrvatski» raspravlja se o «nacionalističkom» djelovanju časopisa «Jezik» (kojeg je od Jonkea preuzeo Stjepan Babić i najdulje da uređivao, sve do u 21. stoljeće). Tako se kaže: «Bilo bi dobro taj časopis predati u ruke sasvim novim urednicima, npr. V. Aniću, J. Siliću, D. Škiljanu i dr. Za koje se može tvrditi da ne bi nastavili staru praksu časopisa, iako su nacionalizmom zastrašeni i s njim taktiziraju, jer su, pored ostaloga, i osobno izvrijeđani postupcima nacionalista u više navrata». Na stranici 94. čitamo (tekst se odnosi na kapitalnu Brozovićevu studiju «Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti», napisanom kao uvodni tekst od preko 80 stranica velikoga formata u knjizi «Hrvatska književnost u evropskom kontekstu», 1978., a kasnije pretiskanom u kompilaciji Brozovićevih studija u knjizi «Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda», 2007.): «Na tom sastanku (14.11.1978.)

o istoj studiji nekoliko marksistički orijentiranih lingvista s Filozofskog fakulteta u Zagrebu (V.Anić, J. Silić) osporili su stručnu vrijednost i znanstvenu zasnovanost studije».

Sažetak bi nazora jugopartijskih dogmata bio sljedeći:

a) dominantni lingvisti (izrijekom su spomenuti Katičić, Babić, Finka, Ladan, Brozović, Moguš, Vince, Jonke i još njeki) percipiraju se kao «lingvistički nacionalisti» koje se svjetonazorski i nacionalno-ideološki trpa u isti koš s ustašama i NDH, a njihovi jezikoslovni uradci kao stručna lingvistička razradba endehazijskih načela

b) skupina «marksistički orijentiranih lingvista» (Anić, Silić, Škiljan) opisuje se kao grupa zastrašenih i šikaniranih jezikoslovaca koja je ideološki suprotstavljena «lingvističkom nacionalizmu» Katičića i ostalih, a partijski joj je dogmatski kadar izrazito sklon

Vjerojatno je nekorektno samo prepisati jedan ex strogo-pov. dokument i iz njega samoga izvačiti dalekosežne zaključke. Navedeni tekst nije ključni dokaz, nego samo ilustracija jaza koji dijeli jezikoslovce iz skupine sklone idejama Babića, Brozovića i Katičića i one koji su sličnomišljenici pokojnih Anića i Škiljana, te Silića i Pranjkovića.  Babić i ostali su bili u sukobu s komunističkom i jugoslavenskom ideologijom, dok su Anić i ostali bili s njom u suglasju. Babić i ostali su hrvatski nacionalisti, Anić i ostali su jugoslavenski marksisti. Babić i ostali su «desni», Anić i ostali su «lijevi». Babić i ostali su radili na profilaciji samosvojnosti hrvatskoga, Anić i ostali se, u najbolju ruku, nisu o toj problematici izjašnjavali, ili su, ne samo iz taktičkih razloga, dali niz iskaza o navodnom «jednom» hrvatskosrpskom ili srpskohrvatskom jeziku.

U pogledu stručnosti, ne može se reći da je jedna skupina bitno nadmoćna drugoj, no neprijeporno je da je naraštaj Babića ostavio pravu biblioteku kapitalnih djela, dok je produkcija naraštaja Anić- Silić bitno siromašnija, posebice kolikoćom, ali i, dojam je niza drugih lingvista, djelomice i kakvoćom. Bitnije je to što su se i Brozović i Katičić i Babić produbljeno bavili hrvatskom jezičnom povijesti (točnije, periodizacijom hrvatskoga književnog i standardnoga jezika), dok je u kasnijem naraštaju jedino Josip Silić ostavio zapažene i vrijedne radove o toj problematici (oprjeka sustav-standard). Znajući da su i lingvisti toga naraštaja ulazili, ponekad, u sporove sa (veliko)srpskim jezikoslovcima (npr. Pranjković s Pavlom Ivićem i Božom Ćorićem); znajući također da su u pitanju posrijedi i financijski interesi nakladnika Školske knjige i Slavka Goldsteina; uzimajući u obzir da su Silić i Pranjković puni učinili i dalje čine na osuvrjemenjivanju opisa i nastave hrvatskoga jezika, ipak je sumarni dojam onaj što ga, na arhaični i retorikom zastarjeli način sugerira kurs partijske

lingvistike: trojac Katičić-Babić-Brozović i njihovi sličnomišljenici jasno drže da je hrvatski jezik svoj i svojstven, i tako već nekih deset stoljeća. Lingvistički trojac Anić-Silić-Pranjković, unatoč pojedinim izjavama i tekstovima suprotno tvrdećima, zajedno sa svojim sličnomišljenicima smatra da je hrvatski jezik samo varijanta ili vid njekog nadjezika, različito zvanog, a u svijetu poznatom pod imenom «srpskohrvatski». Tu je korijen svih nesporazuma na pravopisnom i drugim jezičnim poljima. Budući da je jezik bitan dio nacionalnoga identiteta, te su razlike u svakodnevnome govoru nužno poprimile vulgarizirane označnice «hrvatskih nacionalista» ili «Hrvata» i «jugoslavenskih nacionalista/jugofila» ili «Jugoslavena».

## SPECIJALNI RAT I PRAVOPIS MATICE HRVATSKE

6.1. Raspadom Jugoslavije i srpskom agresijom na Hrvatsku jezično su pitanje i sam profil jezika, paradoksalno, došli u prvi plan kao simbol nacionalnoga identiteta, nabijen emocijama i isključivim stavovima, uz začudno tromo ponašanje hrvatskih vlasti. Od 1990. nadalje hrvatski su jezikoslovci mogli slobodno objavljivati radove bez osvrtanja na to «što Beograd kaže», skrbiti se o jezičnoj kulturi na svim razinama i nadoknaditi propušteno vrijeme u lingvističkome opisu hrvatskoga u temama i nijansama koje bijahu smatrane za politički osjetljive, pa su u doba SFRJ «gurane pod tepih». Istodobno, zemlju je zahvatio val spontanoga «jezičnoga nacionalizma» gdje su mnogi Hrvati, velika srca no mala znanja, krenuli u ljuti boj protiv «srbizama» i svih odlika u hrvatskome koje su smatrali za posljedice srpskoga jezičnoga nametanja u obje Jugoslavije. Taj je «pokret» ostavio najviše traga na polju leksika, no bilo je i prijedloga za uvedbu novoga hrvatskoga slovopisa digramskoga tipa koji bi zamijenio gajicu s dijakritikama (npr. predlagalo se cc, cz i cs za č), a i njeko se vrijeme, pa i na stručnoj razini, tražilo ili pomišljalo na ponovnu uvedbu tvorbenoga pravopisa kao što bijaše onaj Zagrebačke škole Šuleka i Vebera. Na jezičnočistunskoj razini to je dovodilo do bizarnih i nerijetko komičnih situacija: legendaran je slučaj «mrkoga medvjeda» kojeg su hrvatski pučki puristi, držeći da je pridjev «mrk» isključivo «srpski», a smeđ hrvatski (iako i srpski) nasilu htjeli preimenovati u «smeđega medvjeda». Protivnici toga strpani su u tabor jugounitarista i jezičnih srbovatelja, pa se tako i akademik Stjepan Babić, odprije etiketiran kao «nacionalist» i «ustaša», našao u napadanoj skupini «mrkomedvjedaša» -ovaj put kao «vukovac» i «jugoslovenčina». No, struja je pučkoga purizma opadala s vrjemenom i pozornost je javnosti zaokupilo ono što se percipiralo kao raskol među hrvatskim lingvistima, ponajviše na pravopisnom i leksičkom polju. Važnost je pravopisa i rječnika za širu javnost, inter alia, u tom što su to praktički jedini elementi jezikoslovlja dostupni prosječnicima koji se ne snalaze u zapletajima akcentuacije, fonologije, morfologije, sintakse, stilistike ili semantike. Na pravopis i rječnik se «naleti» u svakom novinskom

tekstu, uputama za kućanske aparate i lijekove, imenima ulica, nadpisima trgovina, prijevodu filmova i drugih stranih emisija na TV. Ukratko- pravopis i rječnik su svenazočni, a za laike ostavljaju dojam da i oni, bez priprema i posebnoga učenja suvereno vladaju tim područjima te mogu ne samo imati svoje mišljenje- što je normalno za svaku životnu situaciju- nego i, bar djelomice, arbitrirati i suditi o prihvatljivosti ili neprihvatljivosti pojedinih leksema ili pravopisnih propisa. Jezik kao simbol nacionalnoga identiteta sveo se, u svijesti i aktivnostima laičke javnosti, na pravopis i rječnik. Ne ćemo ovdje razglabati o drugim, vrlo važnim pitanjima jezične kulture (poplava anglo-amerikanizama u jeziku, slaba terminološka djelatnost na više stručnih polja, napose prirodoznanstvenih i tehničkih, u prosjeku dosta jadno stanje analizira li se govor političara, spikera i drugih javnih osoba, inertno ponašanje hrvatskih vlasti prema afirmaciji hrvatskoga u inozemstvu, ...). Tema će nam biti jedino pravopisni prijepori.

Vlast je Republike Hrvatske propustila osnovati državno tijelo koje bi radilo na pitanjima standardizacije hrvatskoga jezika. Zašto to nije učinjeno- a takva tijela postoje u većini civiliziranih zemalja, posebice srednjoeuropskih, može se samo nagađati. Vjerojatno je motiv za neaktivnost bila mješavina zauzetosti pitanjima važnim za sam opstanak naroda i države (rat, gospodarstvo, vanjska politika), nevoljkosti da se ostavi u međunarodnoj javnosti dojam autokratskoga miješanja u kulturna pitanja (budući da je ionako vlast Tuđmana i HDZ-a, koji su stvorili državu i pobijedili u ratu, u stranim medijima prozivana za ustašofiliju i provjerljivo lažnim tezama kriminalizirana kao sila koja želi povratak NDH na svim razinama, uključujući i jezičnu. Jedan je od primjera i podmetanje o tobožnjem antisemitizmu, za što je Hrvatska prozivana u Europskom parlamentu u Strasbourgu: «ilustracija» bijaše novi prijevod romana «Uliks» irskoga pisca Jamesa Joycea, što ga je napravio ugledni pjesnik i prevoditelj Luko Paljetak. «Motiv» za antisemitizam je nađen u tom što je auktor predhodnoga prijevoda, starog nekoliko desetljeća, Zlatko Gorjan, bio podrijetlom Židov. Pritom nitko od strasbourških klevetnika Hrvatske i Paljetka nije postavio pitanje: ako je Zlatko Gorjan (inače jedna od legendi hrvatskoga prevoditeljstva) tako «nacionalno nepoželjan», zašto se nitko nije prihvatio novih prijevoda drugih remek djela koje je Gorjan preveo i koja su izlazila nepromijenjena i nakon 1990.- npr. Melvilleova «Moby Dicka» ili Musilova «Čovjeka bez svojstava» ?), a i stava da je jezična pitanja najbolje prepustiti inicijativi lingvista. No, sami lingvisti- a u ovom slučaju najutjecajniji je bio trojac Babić-Brozović-Katičić, gdje su prva dvojica imali zapažene uloge u tada vladajućoj stranci HDZ-u, pokazali su zapanjujuću dozu kratkovidnosti, naivnosti i neorganiziranosti. Tijekom zadnjega desetljeća 20. stoljeća gubili su se, posebno Brozović i Babić, u jalovim i besmislenim pokušajima da se ponovo uvede pisanje –ie- za dugi jat (liepo diete pjeva) što je unisono sva hrvatska javnost, bilo «desne», bilo «lijeve» orijentacije odbila kao nepraktično i nepotrjebno ustrajavanje na

rješenju lošijem od postojećega; jezično je savjetodavstvo Babića u medijima imalo odjeka, no, uz njekoliko drugih (npr. Ladanovih), svelo se na soliranje; nije učinjen pravovrjemen potez da se razriješi pravopisni gordijski čvor, pa su dvostrukosti (pogrješka/pogreška, zadatci/zadaci) ostale sve do 2001. i protegle se u nepovoljnijem društvenom i medijskome ozračju, kada se vlast šestorke koja je zamijenila HDZ, u želji da se dopadne «svijetu», skoro grčevito distancirala od svega što se interpretiralo kao «hrvatski nacionalizam», a to je u pravopisnom pogledu značilo održavanje status quoa- nije se željelo ni usudilo vraćati na «hrvatskosrpski» pravopis novosadskoga uklona, ali ni iskoračiti u pravcu jasnijih i jednoznačnijih propisa koje se držalo «hrvatskijima» (pogrješka, zadatci). Tako se hrvatski pravopis, koji je vođen Babićevom dirigentskom palicom oprezno i neodlučno krenuo stazom pohrvaćivanja, našao u zrakopraznom prostoru, klateći se između zakašnjele želje eminentnoga hrvatskoga lingvističkoga trojca da konačno «riješi stvar» i ojačalih snaga koje su željele povratak na staro u mjeri u kojoj to uopće ide. Anić, Silić i Pranjković bili su jezikoslovci koji su tim snagama ponudili stručnu legitimaciju.

Već je rečeno da je bitna, sućinska razlika među starijim naraštajem (Katičić, Brozović, Babić) i srednjim (Anić, Silić, Pranjković) ta da prvi drže hrvatski za samosvojan jezik, a drugi vid ili varijantu «srpskohrvatskoga» nadjezika. Unatoč tomu što se ta tvrdnja može pobijati Silićevim studijama o standardnom jeziku, u praksi je to bez posljedica: senzacionalistički Pranjkovićev interview u «Slobodnoj Dalmaciji» u kojem je nesuvislo tvrdio da su hrvatski i srpski jedan jezik na genetskoj, tipološkoj i standardološkoj razini (što je brkanje razina u samome naslovu), njegovo sudjelovanje u projektu kojeg je osmislio srpski jezikoslovac na radu u Grazu Branko Tošović, a koji ima za cilj kvantificirati razlike između hrvatskoga i srpskoga (zanimljiva zamisao koja postaje problematičnom uzmu li se u obzir nazori i osobnosti lingvista koji u tom sudjeluju), Anićeva izradba rječnika krcatog srbizmima i ideološki obojenoga (vrlo «blagonaklona» definicija natuknice «četnik» u prvome izdanju)- sve je to ostavilo vrlo jasan i snažan dojam o nekoj vrsti jezikoslovne jugofilije prevladavajuće među lingvistima srednjega naraštaja.

6.2. Što se «pravopisnoga rata» tiče, vrlo su važnu ulogu u manipulaciji hrvatskom javnosti imali mediji- najviše novine, a u manjoj mjeri TV i radio. Tijekom 1990-ih i početkom 21. stoljeća profilirao se medijski prostor na državnoj razini, a u tom su prostoru dominirali dnevnici i tjednici (dvotjednici, mjesečnici) kojima se okvirno može, bez previše nijansi, udariti pečat nehrvatskoga i u nacionalnome smislu podložničkoga- bilo jugofilske, zapadnobalkanske ili anacionalne europoltronske provenijencije. To se najbolje vidjelo u recepciji dviju knjiga koje su epitomizirale oprječna pravopisna stajališta: Babić-Finka-Moguševa «Hrvatskoga pravopisa» u izdanju iz 2000. i Anić-Silićeva «Pravopisa hrvatskoga jezika» iz 2001. «Londonac» iz 2000.

označio je prekretnicu u tom što su se autori konačno otarasili dvostrukosti i odbacili kvaziekavske oblike (strelica, sprečavanje) i «prefonetizirane» završetke u množini (dočeci, počeci), a «Ansilan» se u dvadesetprvostoljetnom ruhu doimao nesigurnim: pretežirao je kvaziekavske oblike i «fonetizirane» dočetke, što je okarakterizirano kao «novosadizam»- no, budući da se pojavio nakon «Londonca» iz 1994. koji je već pustio korijenje, a u izdanju 2000. još jače naglasio jekavsku fizionomiju pravopisa (okrjepa, sprječavanje) i djelomice tvorbene završetke (patci, predci), ostao je dojam da su auktori Anić i Silić bili prisiljeni, skoro preko volje, uzeti u obzir stvarnost i dopustiti jekavske oblike i tvorbene završetke. No, time su si zadali autogol koji hrvatska javnost, koliko god bila zainteresirana, no ipak neuka, u većoj mjeri nije ni primijetila. Bo, jedan je od glavnih prigovora raznim izdanjima Babić-Finka-Moguševa pravopisa bilo toleriranje dvostrukosti, jer pravopis po svojoj naravi ne trpi višeznačnost u pisanju, označujuću nestabilnost i nedorađenost. Tako su novine reputacije eurofilske i ne baš vidljivoga hrvatskoga nacionalnoga entuzijazma (Globus, Nacional, Feral, Novi list, Jutarnji list, ...) vrvjele kritikama Babićeva pravopisa jer on, navodno, «siluje» hrvatsku javnost, nudi «preživljene» (ili, bolje bi bilo reći «prevaziđene») modele, oživljava NDH na pravopisnom polju, mrcvari Hrvate jer ih sili da «lome jezik» i da uče nješto «neprirodno», «zastarjelo» i «desničarski i/ili fašistički». U tim je osvrtima, osim lažljivosti i tendencioznosti, došla do izražaja poslovična nepismenost hrvatskih novinara: «klasičan» je primjer postavljanje oprjeke «grieška» (Babić-Finka-Moguš) i «greška» (Anić-Silić). Golema je većina novinara pokazala da ne zna da ni «grieška» ni «greška» ne postoje u hrvatskom standardnom jeziku- u hrvatskom je ta imenica samo od svršenoga glagola, pa može biti pisana ili «pogrješka» (njeki ju pišu i «pogriješka», no, to se smatra nepravilnim) ili «pogreška». «Greške» u bilo kojem obliku ušle su iz srpskoga jezika i nemaju mjesta u hrvatskome standardu, o čem «internacionalistički» nastrojene hrvatske novinare izgleda nitko nije do sada obavijestio. Bolje informirani čitatelji su zamijetili nedosljednost Anića i Silića: glavni prigovor koji su upućivali Babić-Finka-Moguševu pravopisu, a to je da stvara nestabilnost zbog toleriranja dvostrukosti (moglo je i sprečavanje i sprječavanje, podaci i podatci) uklonjen je u izdanju iz 2000. po kojem su propisani samo jekavski i tvorbeni oblici (sprječavanje, podatci). No, Anić-Silićev je pravopis iz 2001., jasno preferirajući kvaziekavske i fonetizirane oblike (sprečavanje, podaci), izrijekom ostavio mogućnost da se u svim pokratama dugi jat piše kao kratki, kao i da «t» i «d» ostaju u množini svugdje- čime su ne samo propisali dvostrukosti koje su Babić i ostali napustili (po Aniću i Siliću, bolje je podaci, ali može i podatci; bolje je sprečavanje, no može i sprječavanje), nego su ih protegnuli i na primjere u kojima ih Babić-Finka-Moguš nisu imali (npr. po Babiću su uvijek izvedenice imenice vrijeme kvaziekavske- suvremeno, privremeno, ..., kao i naprijed- napredak, napredovati,..., dok kod Anića i Silića može i suvremeno i suvrjemeno, privremeno i privrjemeno, napredak i naprjedak, napredovati i naprjedovati,..).

Gledano sa stručnoga stajališta, Anić- Silićev je pravopis značio upravo povratak na i potenciranje onih slabosti koje su oštro kritizirane u prijašnjim izdanjima Babić-Finka-Moguševa. Nesporno je da je «Ansilan» iz 2001. po svojim propisima i pravopisnom rječniku obojen ekavizmima, rješenjima i primjerima koje prosječni govornik hrvatskoga percipira kao pretežito srpske ili pripadajuće srpskoj jezičnoj kulturi koja je u golemoj većini napisana na ekavici. Ta je psihološka dimenzija pravopisa često važnija od izgovorne: pravogovor je zasebna disciplina koja nikada vjerno ne odslikava pravopis, dok su vizualno rješenja tipa sagrešenje, unapređenje, crepovi, crevar, vredniji, trezniji,.. ....nepogrješivo locirani zbog jekavske osnovice hrvatskoga standarda kao «srpski» ili «kvazisrpski», čim se u mentalnome polju govornika hrvatskoga pojave jekavski oblici sagrješenje, unaprjeđenje, crjepovi, crjevar, vrjedniji, trjezniji, ... kao realna pravopisna opcija.

Medijska se kampanja posebno razbuktala nakon 2001., kada su «finalizirane» obje pravopisne koncepcije, Babić-Finka-Moguševa, uz Katičićevu preporuku (jekavska uz tvorbene dočetke zbog razlikovnosti) i Anić-Silićeva, uz Pranjkovićevu potporu (kvaziekavska uz fonetizirane dočetke). Većina je hrvatskoga tiska koji se može najbolje okarakterizirati mutnim, no emocionalno nabijenim i obuhvatnim pojmom «masonski» (nehrvatski, jugofilski, zapadnobalkanski, europoltronski) u različitom stupnju (Novi list, Nacional, Feral, Globus, Jutranji list,..) povela pravi medijski linč protiv Babićeva pravopisa, rabeći u tom poslu retoriku kao preslikanu iz «kursa partijske lingvistike». Ne ulazeći u moguće raščlane «teorije urote», svakomu je mislećemu čovjeku razvidno da se tako orkestrirana kampanja nije mogla razviti spontano- radilo se o pravom specijalnom medijskome ratu u kojem su člankopisci bili uglavnom novinari s jugokomunističkim pedigreom, kao i oni koji naraštajno nisu bili u tom miljeu, ali su se ideološki s njime srodili. Ti su tekstovi bujica nebuloza i zoran pokazatelj ideološke zatucanosti, a ponajviše potpunoga nepoznavanja problematike. Retorika nazočna u člancima koje su podpisivali Bajruši, Lasić, Dragojević, Dežulović, ... prijeslik je one koju nalazimo u kursu partijske lingvistike- sve vrvi od reakcije, NDH, ustaškog korjenskog (sic !), nazadnjaka (češće nego natražnjaka), staraca koje je pregazilo vrijeme, nasilja nad jezikom, lomljenja i čupanja jezika, srbofobije, nerazlikovanja pravopisa i pravogovora (u ovom pogledu moglo bi biti da se i ne radi o tendencioznosti- ti su člankopisci lingvistički toliko nepismeni da je vrlo vjerojatno kako ne razlikuju ortografiju od ortoepije),... Najučeniji su hrvatski lingvisti proglašavani za ishlapjele starkelje koji iživljavaju vlastiti šovinizam, vodeći preko leđa hrvatske javnosti svoje privatne ratove protiv svega što miriše, sugerirano je, u njihovim opsesivnim predočbama, na nješto «srpsko». Uzevši u obzir činjenicu da je produkcija rječnika i pravopisa Anića i Silića bila uglavnom locirana u izdavačkoj kući Slavka Goldsteina, koji se u nizu situacija pokazao kao umješan financijski mešetar, no i klevetnik-a ne kritičar- većega

dijela poteza što ih je inicirala vlast predsjednika Tuđmana na crti afirmacije hrvatštine u više polja, situacije oko medijskoga «pijeglanja» Babića, Brozovića i Katičića postaje još prozirnijom. Znakovito je da se u toj hajci nisu oglašavali lingvisti Silić i Pranjković- tek su, iako vrlo rijetko, dali kakav dvosmislen interview u kojem su izricali ili trivijalnosti ili poluistine, prešućujući vlastite kontradikcije, slabosti i nesuvislosti vlastitih pravopisnih propisa, te selektivno i tendenciozno prikazujući hrvatsku pravopisnu tradiciju. Lingvističkim se argumentima nisu mogli služiti jer ih nije ni bilo- sve se uglavnom svelo na apologetiku status quoa i retorička pitanja oblika «zašto da se išta mijenja kad funkcionira» (što je vrlo dvojbeno). Jednostrano je i dogmatski prikazivana hrvatska pravopisna tradicija kao tobože izgovorna ili fonološka zbog same naravi hrvatskoga- što je netočno, jer prozirni jezici kao što je hrvatski imaju i tvorbeni pravopis (npr. slovenski i bugarski), a i tvorbena je sastavnica itekako nazočna u sadašnjem, pretežito izgovornom pravopisu. Ne postoji nikakav imperativ po kojem bi hrvatski pravopis nužno morao biti izgovorni u mjeri u kojoj jest, a postoje snažni argumenti, od povijesno-kulturnih do racionalno-razlikovnih da se u njem ojača tvorbena sastavnica (čest je primjer razlikovnost množina imenica poček i početak).

Tzv. hrvatski orijentirani listovi manje su naklade i teže dostupni. Uz izuzetak Večernjeg lista (koji se samo uvjetno može nazvati «hrvatski orijentiranim»), radi se o niskonakladnim tjednicima (Hrvatsko slovo, Hrvatski list, Fokus,..). U tim je listovima, izuzev u Fokusu, vladala zbunjenost i nesuvislost u stavovima prema Babićevom pravopisu iz 2000. Stave li se na stranu kvalitetni članci Babićevih učenica Sande Ham i Nataše Bašić, kao i još poneki tekst stručnjaka, dominirale su jadikovke i lamentacije nad stanjem hrvatskoga jezika, vrlo često podpisane od profesora i entuzijasta Biondića, Lovrića i Milekovića koji su podcjenjivački i prijezirno pisali o Babićevom «vukopisu», inzistirajući da je «pravi» hrvatski pravopis jedino onaj Zagrebačke škole, a kojim u novije vrijeme pišu jedino jezikoslovci Marijan Krmpotić i Mate Šimundić, a odavno, u pooštrenome obliku, Bulcsu Laszlo. Taj je pristup počivao na jednostranoj i, esencijalno, netočnoj tvrdnji da je hrvatski pravopis do Brozova bio pretežno tvorbeni- dapače, bio je dominantno izgovorni, uz snažnu tvorbenu komponentu. Iz toga kuta, zamjerka Babiću nije u tom što je, recimo tako, «nacionalist» koji «siluje» jezik; u toj je vizuri Babić postao «vukovcem» i «jugofilom» koji beznačajnim pravopisnim promjenama radi na održavanju jezičnoga status quoa, a koji je po tim auktorima samo malo modificirani srpski jezik. Tako je sva hrvatska pismenost i književnost napisana na pretežno izgovornom pravopisu (od novijih navedimo samo Krležu, Ujevića, Marinkovića i Ladana, te jezikoslovna djela Gubrine, Katičića i Babića) zapravo na «srpskom». Neupućenost i primitivizam navedenih kritika nisu pridonijeli bistrenju pravopisnih sporova, a rezultirali su jedino s njekoliko jalovih i besmislenih polemika- ti su autori skoro obvezatno u svoje raspre uključivali istraživanja

populacijske genetike, pa bi diskusija o pravopisu završavala kaosom u kojem se kao tema nametalo pitanje jesu li Hrvati Slaveni, postoje li «slavenski geni», te kakvim su jezikom Hrvati govorili prije no što su prihvatili (ako su prihvatili) neke slavenske jezike i dijalekte.
Rijedak je primjer lista koji je korektno i stručno izvješćivao o većini pravopisnih zbivanja zagrebački «Vjesnik», najčešće iz pera Živane Morić. Uz Fokus, u kojem Babić bijaše piscem kolumne u kojoj je razjašnjavao nijanse prijepora, to je jedini list koji je bio izvorom potpunih i neiskrivljenih informacija. Dapače, maknemo li Babićevu kolumnu kao pristranu per se, jer je autor jedan od sudionika pravopisnoga «rata», «Vjesnik» je ostao, do svoga gašenja, jedan i jedini novinski izvor korektnih informacija.

Dokumentaciju o pravopisnim sporovima akademik je Babić objavio u njekoliko brojeva časopisa «Jezik», najviše u godištima 2006. i 2007., u kojima se popisuju s nadnevkom i kratkim opisom pojedini tekstovi nastajući u doba medijskoga lova na pravopisne vještce i vještice.

6.3. Hrvatska je vlada odlučila izaći iz nametnutoga bespuća osnivanjem Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika, godine 2005. Sama je odluka značila pozitivan iskorak u situaciji polarizacije i paralize, jer se najistaknutijim jezikoslovcima povjerilo da u Vijeću dođe do rješenja zamrznutoga stanja pravopisne konfuzije koja se odražavala u nakladništvu, školstvu, novinstvu, administraciji i svim poljima života povezanima s pisanom riječju. Trivijalan je primjer sveprisutnosti spoticanja na različite preskripcije popunjavanje obrazaca za prijavak poreza: po Anić-Silićevu pravopisu propis je pisanja primici i izdaci, dok je po Babić-Finka-Moguševu primitci i izdatci. U velikoj većini je Vijeće, komu je predsjednik Radoslav Katičić, a zamjenik Mislav Ježić, poduprlo sve glavne propise Babićeva pravopisa, a njeke je i pomaknulo u tvorbenom smjeru- npr. propisavši oblike množine sudci i svetci, gdje Babić ima suci i sveci. Osim bavljenja pravopisom, Vijeće je donijelo niz odluka koje se tiču drugih područja hrvatskoga, a potaknulo je, prvi puta u nekoliko zadnjih desetljeća na stručnoj i akademskoj razini, pitanje dijalekatske osnovice hrvatskoga- doskora svete krave jugoorijentiranih lingvista koji su smatrali i smatraju da hrvatski ima za narječnu osnovu tzv. istočnohercegovački dijalekt, što je prvi puta osporeno argumentima različite težine, a sam je pojam dijalekatske osnovice, upotrjebljavan na dosadašnji način, doveden u pitanje. Na polju pravopisnih propisa, glavnom neposrednom problemu zbog kojeg je i osnovano, u Vijeću je skoro uvijek član Ivo Pranjković ostajao u manjini- koju je vrlo često činio on sam- kada se radilo o glasanju za pravopisna rješenja koja su na crti Babić-Finka-Moguševa pravopisa iz 2000. (i kasnijih izdanja). Iako poduprto auktoritetom (u njemu su najistaknutiji naši jezikoslovci i ljudi koji se bave jezikom) članova, Vijeće nije imalo i nema izvršne ovlasti da propise koje je

formuliralo utvrdi kao važeće, nego o dobroj volji vlade- i njenoj procjeni oportuniteta- ovisi hoće li odluke Vijeća biti provedene u zbilji ili će ostati mrtvim slovom. Sve je to otvorilo manevarski prostor Pranjkoviću i njegovim istomišljenicima da ignoriraju odluke Vijeća jer nisu donesene jednoglasice (što je besmisao jer nigdje u definiciji profila rada samoga Vijeća nije propisan konsenzus kao uvjet) i na drugim poljima kulture i medija gdje imaju utjecaj pokušaju progurati rješenja na crti Anić-Silićeva pravopisa.

Vlada je deklarativno prihvatila preporuke Vijeća, a to su slijedile veće izdavačke kuće u Hrvatskoj (npr. Školska knjiga i Leksikografski zavod), dok se ostale nisu izjašnjavale, a u njihovim izdanjima nalazimo propise oba pravopisa (npr. i podaci i sprječavanje). Glede izdavaštva knjiga i učevnika stanje je takvo da se kreće putom Babićeva pravopisa, dok je situacija u pisanim medijima kaotična, no uz još vidljivu dominaciju Anić- Silićeva pravopisa, napose u «novosadskim» kvaziekavskim oblicima i «fonetiziranima» završetcima, a slično je i na TV. Medijski specijalni rat se ponovio u praktički svim pojavnostima, samo je ovoga puta meta bilo Vijeće kao takvo, a ne Babić i Brozović kao prije. Teže je bilo i diskreditirati članove Vijeća na dobnoj osnovi, kao polusenilne natražnjake,  budući da su njeki od glavnih članova koji su čvrsto poduprli, pa i tražili još tvorbenije propise (Ježić, Brozović-Rončović), po godinama znatno mlađi od Ive Pranjkovića, a o preostalom auktoru Josipu Siliću da se i ne govori.

Aktivnost se Ive Pranjkovića preusmjerila na Maticu hrvatsku u kojoj je imao dobru poziciju kao najugledniji stalni prinosnik na polju jezikoslovlja- Dalibor je Brozović objavljivao članke u Matičinom «Vijencu», no to bijaše povrjemeno. U odjelima Matice koji su se bavili jezikom, književnošću i filologijom Pranjković je imao niz pravopisnih istomišljenika ili sličnomišljenika: Vlahu Bogišića, Marka Samardžiju, pa i Mirka Petija. Tako se dogodilo da je došlo do pompozno najavljivanoga projekta «Matičinog pravopisa» koji je tobože imao «pomiriti suprotnosti». Bilo komu upoznatom sa situcijom bilo je jasno da je to nemoguće: moglo se opredijeliti za jednu ili drugu pravopisnu opciju, ili predložiti njeki treći pravopis, a od postojećih to je mogao biti jedino onaj Zagrebačke škole ili «korienski». Sam je posao pisanja pravopisa obavljen u konspirativnome ozračju, tako da se nije znalo ni tko piše ni po kojim načelima- kao da se radi o vojnoj operaciji. U biti, sama procedura toga čudnoga podhvata je bila izrazito nedemokratska, pa se može i govoriti o puču u dijelu Matice, a sve pod patronatom Matičina predsjednika Igora Zidića.

Navedeni je istupima u javnosti o raznim društvenim i političkim pitanjima stekao auru «desničara» i «nacionalnog radikala», pa je asocijativno-psihološki u svijesti prosječnika povezivan s Babićevim pravopisom, kojem su lijepljene slične etikete. No, pokazalo se da takva pojednostavljena logika nema veze s

realijama koje se oblikuju po načelima probitka interesnih skupina, financijskih i drugih manipulacija. Zidić je čvrsto stao iza pravopisa za kojeg se još nije znalo ni tko su mu autori ni kako će izgledati, no bilo komu upućenom u situaciju bilo je jasno da projekt kojem kumuje Ivo Pranjković može biti jedino na crti afirmacije Anić-Silićevih rješidaba u pravopisu. Tako je i bilo.

Matica je hrvatska 2007. objelodanila «Hrvatski pravopis» autora Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića. Tu dosta opsežnu knjigu (oko 650 stranica) recenzirali su Stjepan Damjanović, Mirko Peti i Ivo Pranjković, članovi, uz Igora Zidića, Vlahu Bogišića, Tonka Maroevića i Zorislava Lukića (Marko Samardžija je bio članom do lipnja 2006.), Pravopisnoga povjerenstva Matice hrvatske. Knjiga je u većem dijelu lijevoliberalnih medija slavljena kao ključni iskorak u stabiliziranju hrvatskoga pravopisa, dok su ju nacionalno orijentirani mediji dočekali «na nož». S «ljevice» su pljuštali komplimenti kako se radi o, eto, «neopterećenim mladim jezikoslovcima». Pitanje mladosti je sporno- radi se o ljudima koji su u ranim srednjim godinama, a osim toga je i bespredmetno jer u studijima ovakvoga tipa «mladost» baš i nije preporuka- svi auktori nemaju baš impresivan popis znanstvenih radova, što je sigurno dobrim dijelom uvjetovano njihovom dobi. No, to otvara drugo pitanje- odkad je manjak znanstvenih i stručnih publikacija vrlina ? Što u ovome surječju znači «neopterećenost» ? Ti su se jezikoslovci formirali u predvečerje raspada Jugoslavije i tijekom Domovinskoga rata, pa kako mogu biti «neopterećeni», valjda srbizmima i projugoslavenskim rješenjima koje propisuje Anić-Silićev pravopis ? Svo je troje pravopisaca diplomiralo ili doktoriralo kod Silića i Pranjkovića i, u do sada objavljenim radovima, jasno se svrstavaju uz Silića i Pranjkovića u prijepornicama dvaju pravopisnih koncepcija. Stoga se u slučaju Matičina pravopisa uopće ne može govoriti o njekom trećem rješenju (što bi, već je rečeno, mogao biti tek «korijenski» pravopis Zagrebačke škole), nego o jednostavnome produžetku «Ansilana» u novim prilikama i pod novim imenima.

Ne baveći se nizom drugih pitanja koje čine pravopis (npr. i gramatičkim nazivljem u kojem auktori očito preferiraju međunarodno na račun hrvatskoga nazivlja: interpunkcija prema razgodak, sastavljeno ili rastavljeno pisanje složenica, velika i mala slova itd.), zaustavit ćemo se samo na dijelovima koji su spomenuti kao sporni: jekavski oblici i tvorbeni dočetci.
Iz propisa o smjenjivanju ije/je/e/i/Ø (str. 15. do 27.) vidi se da se preferiraju kvaziekavski oblici uz izuzetke za koje nije objašnjeno zašto bi se poštovali kao izuzetci- jednostavno je tako, bez obrazložidbe. Tako je Matičin pravopis još ranjiviji na kritike o nesustavnosti, nedomišljenosti, proizvoljnosti i dvostrukostima. Ilustrirat ćemo to primjerima:

a) preferirani kvaziekavski oblici

brijeg > bregovi; trijezan > trezniji (izuzetci su kad je suglasnik dio predmetka, a r + je dio korijena: razrjeđivati). No, na istoj, 18. stranici piše da «u dijelu hrvatske pravopisne tradicije bilježi se rje i u slučajevima kad skupina suglasnik + r + je pripada istomu morfemu: grjehota, grješnik, vrjednota, strjelica i sl.». Nejasno je stoga je li pravilno pisati strjelica kad se preporučuje strelica, ili može i jedno i drugo, kako komu odgovara ? Kvaziekavski se oblici preferiraju u komparativima i drugim situacijama: prijek > preči, vrijedan > vredniji, otrežnjavati, crepara, strelast, ždrebence (čudan primjer, pitanje je pripada li ta riječ hrvatskomu), vrednota, grešan, Sremica, istrebljenje,...

b) dvostrukosti: dok kod Babića imamo jednoznačno krijes > krjesovi, lijev > ljevovi,.. u Matičinu pravopisu slijedi ova formulacija (str. 19.) «Pojedine imenice muškoga roda u množini i krate i ne krate slog, pa se stoga i pišu na dva načina.

krijes > kresovi i krijesovi, lijes > ljesovi i lijesovi, lijev > ljevovi i lijevovi...smijeh > smjehovi i smijehovi...

c) u završetcima koji sadrže «t» i «d», ti se fonemi gube u sklonbi i množini, osim u nekim neobjašnjenim izuzetcima (str. 36.):

boljitak > boljici
curetak > cureci, dodatak > dodaci
dohodak > dohoci....hitac > hici...
krletka > krleci (i krletki) letak > leci, metak > meci
...
predak > preci
...
tvrtka > tvrci (i tvrtki), zadatak > zadaci...
zagonetka > zagoneci (i zagonetki) ..

Također piše da se suglasnici «d» i «t» mogu pisati kad se želi očuvati korijen riječi, obično u rjeđih i kraćih riječi:

jadac > Gjd. jadca (i jaca)
kutak > Nmn. kutci (i kuci)
petak > Nmn. petci (i peci)
usadak > Nmn. usadci (i usaci)
......

Iz navedenih je primjera zorno da je Matičin pravopis samo malo preoblikovani «Ansilan», sa svim njegovim značajkama (tu spada i detaljan prijeslov stranih

imena i riječi), a među kojima se ističu dvije najpoznatije: kvaziekavski uklon u pokratama dugoga jata i prefonetizirani završetci u pojedinim riječijma. Stoga se nipošto ne može govoriti o njekom trećem ili «kompromiosnom» rješenju, nego samo o inačici Anić- Silićeva pravopisa uz niz neobrazloženih odstupanja od preferiranih preskripcija.

Konačno, može se reći da i krajem 2007., zbog inertnosti i kompromiserstva vlade, još nije donesena odluka kojom bi se riješio pravopisni uzao i pravopisne preporuke Vijeća provele u zbilji. Do tada ostaje konfuzno stanje i otvoren manevarski prostor za razne manipulacije i medijsko maglovanje, isključivo na crti već opisanih nacionalno- političkih svrstavanja.

U međuvremenu je, do 2023. godine, došlo do niza neslavnih epizoda i prepucavanja u kojima se skoro nitko nije baš „proslavio”. Pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje neuspio je pokušaj pomirbe obje struje; ukidanje Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika, što je provela SDPovska vlada, još je više pomutilo situaciju, a u zbilji je hrvatsku pravopisnu problematiku gurnulo u serbokroatističkom smjeru pravopisnoga kaosa i održavanje dijela novosadskih normi; jedino funkcionalno djelo, na crti propisa Vijeća, „Hrvatski pravopis” Stjepana Babića i Sande Ham, 2012., marginalizirano je u praksi (a valja imati u vidu da bi sadanji hrvatski pravopis valjalo promijeniti u većom broju propisa, e da bi došlo do punijega usklađivanja s povijesnim kontinuitetom hrvatskoga jezika u preko pola tisućljeća).

Pravopisna je norma hrvatskoga standardnoga jezika uvelike stabilna, no upornost stanovitoga broja parapolitičkih serbokroatističkih krugova, te inercija hrvatske kulturne zajednice, priječi da se dođe do suvislijega, racionalnijega, logičnijega i kulturnopovijesno utemeljenijega pravopisa. Za ostvaraj toga nužna je razvijenija jezična svijest hrvatskoga društva, kulturnih elita, te jezična legislativa koja bi riješila i ono malo nedorečenoga u postojećoj pravopisnoj normi.